

ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri

International Turkic World Educational Sciences and Social Sciences Congress,
held in memory of Hodja Ahmet Yesevi year 2016
Международный Конгресс тюркского мира по педагогике и общественным наукам,
посвященный памяти Ходжа Ахмета Ясеви

V. CİLT
SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER

EDİTÖR
Dr. Ali Osman AKALAN

Ankara / 2016

Maide Suresi 54. Ayet İle Fetih Suresi 29. Ayetin Karşılaştırmalı Tefsiri

Comparative Interpretation Of The 54Th verse Of The Surah Al-Maidah And The 29Th verse Of The Surah Al-Fath

Doç. Dr. Burhan BALTACI *

Öz :

Maide Suresi 54. ayette Kur'an'ın İlk Muhataplarından sonra gelecek bir milletin özelliklerinden bahsedilmektedir. Bazı müfessirler bu ayetin Türk Milletine işaret ettiğini söylemektedirler. Fetih Suresi 29. ayette ise Kur'an'ın ilk muhataplarının özelliklerinden bahsedilmektedir. Bu tebliğimizde Kur'an'da övülen ilk muhatapların özellikleri ile müfessirler tarafından Türk Milleti olduğu ifade edilen ve daha sonra geleceği bildirilen milletin özelliklerinin tefsirlerde yer alan veriler ve bilgiler de kullanılarak bir karşılaştırmalı tefsiri yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: Maide Suresi 54. Ayet, Fetih Suresi 29. Ayet, Türk Milleti, sahabe

Abstract :

In the 54th verse of the Surah Al-Maidah, characteristics of a nation that will come after the First Interlocutors of the Quran are mentioned. Some interpreters say that this verse refers to Turkish Nation. Nevertheless, in the 29th verse of the Surah Al-Fath, characteristics of the first interlocutors of the Quran are mentioned. In this notification, a comparative interpretation of the characteristics of the first interlocutors praised in the Quran and the characteristics of the nation expressed as the Turkish nation by the interpreters and whose coming afterwards was notified will be made by using the data and the information found in the interpretations.

Keywords: The 54th verse of the Surah Al-Maidah, the 29th verse of the Surah Al-Fath, Turkish Nation, sahabe.

* Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, e-posta: baltaci@kastamonu.edu.tr

A. Maide 5/54. Ayetin Tefsiri

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ
”يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ“

Karaman ve arkadaşlarının TDV mealinde ayetin anlamı şöyledir. “Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven müminlere karşı alçak gönüllü (şefkatli), kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir. (Bunlar) Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar (hiçbir kimsenin kınamasına aldırılmazlar). Bu, Allah’ın, dilediğine verdiği lütfudur. Allah’ın lütfu ve ilmi geniştir.” (Karaman vd. 2000: 110-111) Meal yazarları şu notu düşmüşlerdir. “tarih boyunca birçok toplum İslam’ın bayraktarlığını yapmış, onun bayrağı hiç yere düşmemiştir. İnsanlar yeryüzünde yaşadıkları müddetçe de İslam ümmetinde bir topluluk daima hakkı ayakta tutacak ve bayrağı taşıyacaktır.” Burada da ayette yer alan “kavm” kelimesini mealdeki gibi “toplum” olarak anlama gayreti göze çarpmaktadır.

Cemal Sofuoğlu ve arkadaşları ise meallerinde bu ayeti şu şekilde anlamışlardır: “Ey iman edenler! Aranızda dininden dönmek isteyenler varsa bilsinler ki, Allah onların yerine başka bir millet getirecektir. Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler; onlar müminlere karşı alçakgönüllü ve merhametli, düşmanlarına karşı ise başları dik ve güçlüdürler. Onlar Allah yolunda savaşır, kendilerini kınayanların kınamalarına aldırılmazlar. Bu Allah’ın bir lütfudur, onu dilediğine verir. Bilin ki Allah Vâsi’dir; nimet ve ihsanı boldur. Alîm’dir; nimetini kime ihsan edeceğini iyi bilir.” (Şener vd. 2014:120)

Ayette yer alan “kavm” kelimesi aslen erkeklerin oluşturduğu guruplar için kullanılsa da Râğıb el-İsfehânî’nin ifadesine göre Kur’ân’da kadın ve erkek birlikte bir anlam alanına sahip olarak kullanılmıştır. (İsfehânî, 2004:467)

Ayette yer alan “kavm” kelimesini çevirmeyip birebir “kavim” olarak kullanan meal yazarları bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak Abdülbaki Gölpınarlı, Ali Fikri Yavuz, Hasan Basri Çantay, Ömer Nasuhi Bilmen mealleri örnek gösterilebilir. Bu kelimeyi “topluluk” olarak çevirenler arasında Ali Bulaç, Ahmet Varol, Suat Yıldırım, Yaşar Nuri Öztürk gibi müellifler yer alır. “Toplum” olarak çeviren meallere örnek TDV Meali, Bayraktar Bayraklı, Edip Yüksel, Süleyman Ateş, Şaban Piriş mealleri gösterilebilir. Elmalılı Hamdi Yazır eserinin orijinalinde “kavim” derken sonradan sadeleştirilen meallerde bu ifade “toplum” haline dönüşmüştür. Muhammed Esed’in mealinin Türkçesinde ise “insanlar” olarak çevrilmiştir. İngilizce meallerde ise genelde “people” olarak çevrilmiştir ki Yusuf Ali ve M. Pickthall mealleri buna örnek olarak verilebilir. “Millet” kelimesiyle çeviren ise Cemal Sofuoğlu ve arkadaşlarıdır. (<http://www.kuranmeali.com/ayetkarsilastirma.asp?sure=5&ayet=54>; 13.11.2016)

Kur’an Yolu tefsirinde dinden dönenlerin yerine getirilecek olanlar “yeni nesiller” olarak yorumlanmıştır. Tefsirin devamında ayette sayılan altı özellik sayılmakta ve açıklanmaktadır.

(Karaman vd. 2006: II, 296) Yaşar Kandemir ve arkadaşlarının yazmış oldukları Peygamberimizden Hayat Ölçüleri isimli Riyâzû’s Sâlihîn Şerhinde ayette sayılan son dört özelliğin bulunmasının insanın Allah tarafından sevildiğinin işareti sayılmaktadır. (Kandemir vd. 2010: III, 7)

Elmalılı’nın müfessirlerden naklen verdiği bilgiye göre bu ayet belli bir nüzul sebebine binaen nazil olmamış, müminlere genel bir durumu ifade etmek üzere nazil olmuştur. Tefsirlerde üçü Hz. Peygamber zamanında olmak üzere on bir adet dinden dönme hadisesinden bahsedilmektedir. Hz. Peygamber zamanında Beni Müdlic (Müdlic Oğulları), Müseylemetül-Kezzâb’ın kavmi Benî Hanife (Hanife Oğulları), Tuleyha b. Huveylid’in (ki bu şahıs sonradan tekrar Müslüman olmuştur) kavmi olan Benî Esed (Esed Oğulları)’nın dinden dönmeleridir. Hz. Ebû Bekir döneminde yedi adet dinden dönme ve Hz. Ömer zamanında ise bir dinden dönme hadisesinden kaynaklar bahsetmektedirler. (Bursevî, 1330: II, 404-405)

Ayette bahsedilen ve olumlu özellikleriyle övülen Allah’ın getireceği kavim hakkında ise tarih boyunca pek çok yorum yapılmıştır. Bunlar şu şekilde sayılabilir:

1.Hz. Hasan, Katade, Dahhâk, İbn Cüreyc'e göre bu kavim "Hz. Ebu Bekir ve arkadaşlarıdır." Çünkü dinden dönenlerle bunlar savaşmışlardır.

2.Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve arkadaşlarıdır. Zira mücadeleler Hz. Peygamber'den sonra bunların halifelikleri zamanında olmuştur.

3.Süddî'ye göre, bu ayet öncelikli olarak "Ensâr" hakkındadır. Zira ilk önce kafirlere karşı Rasulullah'a yardım eden bunlardır.

4.Bir diğer görüşe göre ayette ifade edilenler Yemenlilerdir. Bir rivayette Hz. Peygamber'in Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi işaret ederek "Bunun kavmi" dediğine dair bilgiye dayanılarak bu yorum yapılmıştır. (Celâleyn Tefsiri'nde de benzer bir ibare mevcuttur. (Mahallî vd. ty: 117)

5.Fars (eski İran) kavmidir. Bu görüşün dayanağı da Hz. Peygamber'den gelen ve Selmân-ı Fârisî'yi işaret ederek "Bu ve bunun arkadaşları" şeklindeki rivayettir.

6.Bunların Kadisiye günü cihad eden, Neha'dan iki bin, Kinde'den beş bin ve diğer insanlardan üç bin kişi olduğuna dair rivayet. (Elmalılı, ty: III, 1718-1719)

Elmalılı'nın kendi yorumuna göre, buradaki "kavim" kelimesini herhangi bir zamanda yaşayan bir kavim olarak değil, bütün zamanlarda bu özelliklere sahip olan kavimler olarak anlamak gerekmektedir. Ayetteki "dinden irtidat" ise imani konular yanında ameli hususlarla da ilintili olarak düşünülebilir. Ona göre Yahudilerin Hristiyanlara, Hristiyanların Müslümanlara alanı terk ettikleri gibi İslam'ın kıymetini bilmeyenler de onun değerini bilecek olan bir Müslüman kavme mevkiyi bırakmak zorunda olacaklardır. İslam tarihi bunun büyük küçük örnekleriyle doludur. Müfessir Elmalılı, önce Arapların din hizmetini yaptıklarını, Emeviler'in son dönemlerinde bu hizmetin Arap'tan Acem'e doğru kaydığını, fars kavminin İslam'a çok önemli hizmetler yaptığını ifade eder. Daha sonra ise Allah'ın Türkleri gönderdiğini, Arapların ve Farsların kıymetini bilemeyip kaybettikleri İslam devletini Türklerin ele alarak yeryüzünün her kıtasına yaydıklarını vurgular. (Elmalılı, ty: III, 1719-1720)

Ömer Nasuhi Bilmen de çeşitli milletlerin İslam'a hizmetlerin bahsettikten sonra "... ve bilhassa Türk Milleti necibesi İslamiyet'i kabul etmiş, bu uğurda asırlardan beri mücahede meydanlarına atılmış İslamiyet'in şark ve garba intişarına pek büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Bu suretle Kur'ân'ı Mübin'in tebşirâtı tahakkuk etmiş, onun bir mucizei ebediyye olduğu mütecellî bulunmuştur. Bizler ecdadımızın din-i İslam hususundaki bu ulvi hizmetleriyle daima iftihar eder, onların o güzide yollarını takibe muvaffak olmamızı Hak Teala Hazretlerinden niyaz ederiz." Şeklinde ayetin tefsirini bitirmektedir. (Bilmen, ty: II, 785-786)

Tabi bu noktada Elmalılı Hamdi Efendi'nin de vurguladığı gibi (Elmalılı, ty: III, 1720) dikkat edilmesi gereken bir husus da şudur. Türkler de bu nimetin kıymetini bilemezler ise yerlerini ayette işaret edildiği gibi Allah'ın göndereceği bir topluma/millete terk etmek zorunda kalabilirler. Bu konuda dikkatli olup İslam nimetine ve devletine sahip çıkmak gerekmektedir.

B. Fetih 48/29. Ayetin Tefsiri

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سَوَابِغٍ يُعْجَبُ مِنَ الزَّرْعِ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

TDV Mealinde ayet şu şekilde Türkçeye çevrilmiştir. "Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûya varırken, secde ederken görürsün. Allah'tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir. Bu, onların Tevrat'taki vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları da şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider. Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkelenendirir. Allah onlardan inanıp iyi

işler yapanlara mağfiret ve büyük mükâfat vâdetmiştir.” (Ayette Müslümanlar önceki azlık durumları ve daha sonraki durumları bir benzetme ile anlatılmıştır.) (Karaman, 2000: 514)

Cemal Sofuoğlu ve arkadaşlarının mealinde ise ayet şu şekilde anlaşılmıştır. “Muhammed Allah’ın Elçisidir. Onunla beraber olanlar düşmanlara (lafzen, “kâfirlere”) karşı başları dik ve güçlü, kendi aralarında ise şefkatli ve merhametlidirler. Sen onları hep rükû ve secde eder halde görürsün. Onlar Allah’ın lütfunu ve hoşnutluğunu amaç edinmişlerdir. Onların alâmeti, alınlarındaki secde izidir. Böyle inançlı kimseler, Tevrat ve İncil’de şöyle bir misalle anlatılır: onlar tıpkı bir ekin gibidir. O ekin filiz çıkarır, filizleri kuvvetlenir, kalınlaşır ve çiftçilerin hoşuna gidecek bir şekilde sapı üzerinde dimdik durur. Bu misâl kâfirleri öfkelenmek için verilmiştir. Allah onlardan inanıp iyi ve yararlı işler yapan kimseleri bağışlayacak onlara büyük bir mükâfat verecektir. (Şener, 2014: 551-552)

Genelde meallerde birinci gurupta yer verilen özellikler Tevrat’ta yer alan müminlerin özellikleridir. İkinci grup özellikler de İncil’de yer alan müminlerin özellikleri olarak bahsedilmektedir. Süleyman Ateş’in meali, Muhammed Esed’in Türkçeye çevrilen meali, Cemal Sofuoğlu ve arkadaşlarının mealinde ise ikinci grup özellikler hem Tevrat’ta ve hem de İncil’de yer alan özelliklerdir. (Şener, 2014: 551-552)

(<http://www.kuranmeali.com/ayetkarsilastirma.asp?sure=48&ayet=29>; 14.11.2016)

C. Ayetlerin Karşılaştırılması

Fetih 48/29. ayette Hz. Peygamber ile beraber olan müminlerin özellikleri sayılmaktadır. Maide 5/54. ayette ise eğer insanlar dinlerinden vaz geçerlerse onların yerine getirilecek olan kavmin (millet, toplum...) özellikleri sıralanmaktadır.

Maide 5/54. ayette yer alan altı özellik şunlardır:

Allah onları sever,

Onlar Allah’ı severler,

Müminlere karşı alçakgönüllüdürler,

Düşmanlarına karşı başları dik ve güçlüdürler,

Allah yolunda savaşır,

Kendilerini kınayanların kınamalarına aldırılmazlar.

Fetih 48/29. ayette ise şu özellikler sıralanır:

Muhammed (as) ile beraberdirler,

Kâfirlere (düşmanlara) karşı başları dik ve güçlüdürler,

Kendi aralarında şefkatli ve merhametlidirler,

Sen onları hep rükû ve secde eder halde görürsün.

Onlar Allah’ın lütfunu ve hoşnutluğunu amaç edinmişlerdir.

Onların alâmeti (ayırıcı özelliği), alınlarındaki secde izidir. (Bu vasfı, müminlerin dünyada sahip oldukları bir özellik olarak anlayanlar yanında ahirette onların yüzlerinin parlayacağı şeklinde anlayanlar da olmuştur.)

Müminlere ait bir diğer özellik de “onlar tıpkı bir ekin gibidir. O ekin filiz çıkarır, filizleri kuvvetlenir, kalınlaşır ve çiftçilerin hoşuna gidecek bir şekilde sapı üzerinde dimdik durur.” şeklinde ayette ifade edilmiştir.

Maide Suresi 54. Ayetteki “Allah onları sever, onlar da Allah’ı sever” şeklinde ifade ettiğimiz bir ve ikinci özellikler Fetih 29. Ayetteki birinci özellik olan “Muhammed (as) ile beraberdirler” ile

eşleştirilmiştir. Bu eşleştirmeye delil olarak Al-i İmran 3/31. Ayet gösterilmektedir. Bu ayette “فَلْإِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ” “De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin” buyurulmaktadır. Bu ayete göre Hz. Peygamber’e uyanları Allah sevecektir. Maide Suresi 54. Ayette “Müminlere karşı alçakgönüllüdürler” ifadesi ile Fetih 29. Ayetteki “Kendi aralarında şefkatli ve merhametlidirler” birebir örtüşmektedir. “Kâfirlere (düşmanlara) karşı başları dik ve güçlüdürler” ifadesi ile “Kâfirlere (düşmanlara) karşı başları dik ve güçlüdürler” de birebir örtüşmektedir. (Bu yorum, Kastamonulu Merhum Mehmed Feyzi Efendi’nin defterindeki iki ayeti karşılaştıran şemadan elde edilmiştir. (M. Münip Şallıoğlu tarafından gönderilen defter sayfasının örneği. 08.09.2011)

Fetih 48/29. ayetle ifade edilmiş olan Hz. Peygamberle beraber olan sahabenin özellikleridir. Maide 5/54. ayette ise daha sonra gelecek olan bir topluluğun/milletin özelliklerine yer verilmektedir. Bu özellik, yukarıda da işaret edildiği gibi, bazı tefsirlerde İslam’a hizmet eden önemli milletlerden birisi olan Türk Milleti olarak da yorumlanmıştır. Her iki ayet birlikte değerlendirildiğinde bazı özellikler birebir örtüşmektedir. Dolayısıyla, Kur’ân’ın ilk muhatapları olan sahabe nesli ile İslam’a hizmet edecek olan bu milletin özellikleri arasında ciddi bir benzeşme söz konusudur. Bu özellik dine sahip çıkma ve dini değerleri ayakta tutmaya bağlıdır. Ayet aynı zamanda, kim dininden dönerse yeni bir kavmin/milletin İslam ile şerefendirileceğini öngörmektedir. Bu hitap, bir açıdan da dine sahip çıkılmaması ihtimalinin de bu nimet ve devletin başka bir millete verileceği sonucunu doğurmaktadır. Bu bakış açısıyla ayet, bir taraftan övgü ifade ederken diğer bir taraftan da dikkat çekmekte ve ikazda bulunmaktadır.

Kaynakça:

- Bilmen, Ömer Nasuhi. Kur’ân’ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri. İstanbul: Bilmen, ty.
- Bursevî, İsmail Hakkı. Tefsir Ruhü’l-Beyân. İstanbul: Matbaayı Amire, 1330.
- Elmalılı, Hamdi Yazır. Hak Dini Kur’an Dili. İstanbul: Eser Neşriyat, ty.
- <http://www.kuranmeali.com/ayetkarsilastirma.asp?sure=48&ayet=29> (14.11.2016)
- <http://www.kuranmeali.com/ayetkarsilastirma.asp?sure=5&ayet=54> (13.11.2016)
- Isfehânî, Râğîb. Mu’cemu Mufredâti Elfâzi’l-Kur’ân. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2004.
- Kandemir, M. Yaşar, Raşir Küçük ve İsmail Lütü Çakan. Riyâzü’s Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri. İstanbul: Erkam Yayınları, 2010.
- Karaman, Hayreddin ve diğer. Kur’an Yolu. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Karaman, Hayreddin ve diğer. Kur’ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Mahallî, Celaluddîn. vd., Tefsiru’l-Kur’âni’l-Kerîm. İstanbul: Pamuk Yayınları, ty.
- Mehmed Feyzi Efendi. M. Münip Şallıoğlu tarafından gönderilen defter sayfasının örneği. 08.09.2011
- Şener, Abdülkadir, Cemal Sofuoğlu ve Mustafa Yıldırım, Yüce Kur’ân, Açıklamalı-Yorumlu Meâli. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2014.